

UNIVERZA V LJUBLJANI
EKONOMSKA FAKULTETA

DIPLOMSKO DELO

ANDREJ NOVAK

UNIVERZA V LJUBLJANI
EKONOMSKA FAKULTETA

DIPLOMSKO DELO

**ANALIZA VZDRŽNOSTI POKOJNINSKEGA SISTEMA
SLOVENIJE**

Ljubljana, avgust 2009

ANDREJ NOVAK

IZJAVA

Študent **Andrej Novak** izjavljam, da sem avtor tega diplomskega dela, ki sem ga napisal pod mentorstvom **doc. dr. Aleksandra Aristovnika**, in da dovolim njegovo objavo na fakultetnih spletnih straneh.

V Ljubljani, dne _____

Podpis: _____

Kazalo

UVOD	1
1 POKOJNINSKI SISTEMI V EVROPI	2
1.1 Razvoj pokojninskih sistemov in sistemov socialne varnosti v Evropi	2
1.2 Načini financiranja pokojninskih sistemov	3
1.2.1 Dokladni sistem financiranja	4
1.2.2 Naložbeni sistem financiranja	4
1.3 Ureditev pokojninskega sistema	5
1.3.1 Trije stebri pokojninskega sistema	5
1.3.2 Javno pokojninsko zavarovanje	6
1.3.3 Zasebna pokojninska zavarovanja	7
2 VZDRŽNOST POKOJNINSKIH SISTEMOV V EVROPI	8
2.1 Opredelitev vzdržnosti	8
2.2 Aktualni problemi sedanjih pokojninskih sistemov	8
2.2.1 Demografski trendi	9
2.2.2 Brezposelnost	9
2.2.3 Prevelika raven pravic	10
2.2.4 Zgodnje upokojevanje	10
2.2.5 Finančna in gospodarska kriza	10
3 SLOVENSKI POKOJNINSKI SISTEM	11
3.1 Zgodovina	11
3.2 Pokojninska reforma leta 2000	11
3.3 Trije stebri pokojninskega sistema v Republiki Sloveniji	12
3.3.1 Obvezno pokojninsko in invalidsko zavarovanje – I. steber	12
3.3.2 Obvezno in prostovoljno dodatno pokojninsko zavarovanje – II. steber	14
3.3.3 Prostovoljno varčevanje za starost – III. steber	15
4 ANALIZA VZDRŽNOSTI SLOVENSKEGA POKOJNINSKEGA SISTEMA	15
4.1 Obvezno pokojninsko zavarovanje in starostne pokojnine v letu 2008	15
4.2 Demografske projekcije za Slovenijo	16
4.3 Izračun vzdržne prispevne stopnje in vzdržnega razmerja med povprečno plačo in pokojnino za obdobje 2010–2050	16
4.3.1 Model	16
4.3.2 Predpostavke modela	16
4.3.3 Rezultati izračuna	17
4.4 Vpliv finančne in gospodarske krize na slovenski pokojninski sistem	18
4.4.1 Vpliv na I. steber	18
4.4.2 Vpliv na II. steber	19
4.4.3 Vpliv na III. steber	19
5 MOŽNI UKREPI ZA POVEČANJE VZDRŽNOSTI SLOVENSKEGA POKOJNINSKEGA SISTEMA	19
5.1 Dvig polne starosti za upokojitev in spodbujanje aktivnega staranja	19
5.2 Spodbujanje rodnosti in povečanje migracij	20
5.3 Enako obravnavanje moških in žensk	21
5.4 Povečanje varčevanja za starost v okviru II. in III. stebra	21
5.5 Uvajanje virtualnih računov	21
5.6 Varčevanje v nepremičninah in možnost obratne hipoteke	22

SKLEP.....	22
LITERATURA IN VIRI	24

Kazalo slik

Slika 1: Trije pokojninski stebri	5
Slika 2: Pokojninska zavarovanja v drugem pokojninskem stebru; Slovenija.....	14

Kazalo tabel

Tabela 1: Klasifikacija javnih pokojninskih sistemov v evropskih državah.....	6
Tabela 2: Pokojninski sistem v Republiki Sloveniji	12
Tabela 3: Rezultati izračuna »vzdržne prispevne stopnje«; Slovenija.....	17

Kazalo prilog

Priloga 1: Populacija EU25 za izbrana leta v treh starostnih skupinah.....	2
Priloga 2: Stopnja brezposelnosti v EU15 za izbrana leta (1960–2008).....	3
Priloga 3: Razmere na področju starostnih pokojnin v Sloveniji v obdobju (2000–2008).....	4
Priloga 4: Projekcija prebivalstva po starostnih razredih za Slovenijo; projekcija EUROPOP2008 (2010–2050) konvergenčno leto 2150.....	5
Priloga 5: Uporabljene predpostavke v modelu I. pokojninskega stebra Republike Slovenije	6
Priloga 6: Izračuni na podlagi modela I. pokojninskega stebra Republike Slovenije.....	7
Priloga 7: Pogoji za pridobitev starostne pokojnine v Republiki Sloveniji po spolu v letu 2009....	8
Priloga 8: Seznam kratic	9

UVOD

Če se oprem na teorijo o hierarhiji potreb po ameriškem psihologu Abrahamu Maslowu, je takoj na drugem mestu za biološkimi potrebo po hrani potreba po varnosti in zaščiti (Musek & Pečjak, 2001, str. 96). Že od začetka človeštva so družbe iskale varnost v krogu plemen, za kasnejše obdobje so značilne velike družine, s katerimi so si starši poskušali zagotoviti varno starost. V današnji družbi ni več plemen, redkokje pa srečamo tudi velike družine, ki bi skrbele za starejše, saj ima večina družin enega ali pa dva otroka. Prav zato je danes zelo pomemben sistem socialnega zavarovanja, katerega del je pokojninski sistem.

Pokojninski sistemi se v svetu razlikujejo. Razlike so posledica predvsem ekonomske razvitosti, političnega sistema in pa socialne politike. V zadnjem desetletju se veliko držav, razvitih in manj razvitih, sooča z neustreznim pokojninskim sistemom, ki zaradi sprememb in trendov v okolju, v katerem živimo, ni več kos svojim nalogam. Pokojninski sistem v Republiki Sloveniji pri tem ne predstavlja nobene izjeme.

Neugodno stanje na trgu dela, zlasti posledice prezgodnjega upokojevanja v preteklosti in nižanje brezposelnosti na račun upokojevanja, neugodno vpliva na pokojninsko blagajno, prav tako demografski trendi, kot so daljša življenjska doba in nižja rodnost. To se odraža zlasti pri razmerju med aktivnim in vzdrževanim prebivalstvom, ki z vidika sedanje oblike pokojninskega sistema, načinom njegovega financiranja in na podlagi demografskih projekcij predstavlja velik problem za prihodnje generacije.

S pokojninsko reformo v letu 2000, ki pa bo začela popolnoma učinkovati do leta 2025, smo naredili korak naprej in povečali vzdržnost sedanjega pokojninskega sistema. Sistem sprotnega prispevnega kritja smo delno nadomestili z naložbenim sistemom pokojninskega zavarovanja, kar se je pokazalo kot korak v pravo smer. Ali je ta korak dovolj velik in primeren, bom poskušal orisati in presoditi v okviru tega diplomskega dela.

Namen diplomskega dela je ugotoviti, ali bo trenutna pokojninska ureditev v Republiki Sloveniji zdržala na dolgi rok in analizirati ter prikazati vzroke in posledice nevdržnosti trenutnega pokojninskega sistema v Sloveniji kot posledica aktualnih trendov v okolju.

V prvem delu diplomskega dela se bom osredotočil na pokojninske sisteme v Evropski uniji. V prvem poglavju bom prikazal oblike pokojninskih sistemov, oblike financiranja teh sistemov, na kratko pa se bom dotaknil tudi javnih in zasebnih pokojninskih zavarovanj. V drugem poglavju bom najprej opredelil vzdržnost pokojninskega sistema, nato pa obravnaval aktualne probleme pokojninskih sistemov, kot so na primer demografski trendi, brezposelnost in aktualna gospodarska in finančna kriza.

V drugem delu diplomskega dela se bom osredotočil na pokojninski sistem v Republiki Sloveniji. V tretjem poglavju bom tako predstavil ureditev pokojninskega zavarovanja v Republiki Sloveniji. Orisal bom najpomembnejše elemente pokojninske reforme, predstavil tristebni pokojninski sistem, nato pa se bom osredotočil na starostne pokojnine v okviru prvega stebra pokojninskega in invalidskega zavarovanja. V četrtem poglavju bom na podlagi lastnega modela ob uporabi predpostavk poskušal napovedati vzdržno prispevno stopnjo za starostne pokojnine in vzdržno razmerje med pokojninami in plačami v prihodnosti. Nato bom orisal še vpliv aktualne finančne krize na pokojninski sistem v Sloveniji. V petem poglavju bom poskušal predlagati možne ukrepe za povečanje vzdržnosti slovenskega pokojninskega sistema.

1 POKOJNINSKI SISTEMI V EVROPI

1.1 Razvoj pokojninskih sistemov in sistemov socialne varnosti v Evropi

Pokojninski sistemi so v evropskih državah del socialnega zavarovanja, čigar namen je zagotoviti neki družbeni skupini minimalno socialno varnost in s tem možnost preživetja. Pokojninski sistemi se med državami razlikujejo, njihov namen pa je v vseh državah enak, in sicer zagotoviti starejšim osebam preživetje in dostojno življenje.

Pred industrijsko revolucijo je bil za Evropo značilen t. i. neformalen pokojninski sistem, v katerem so za starejše člane poskrbeli mlajši člani skupnosti v okviru družin ali vaške skupnosti. Tak neformalni dogovor med pripadniki različnih generacij v skupnosti vsebuje nekatere elemente *PAY-AS-YOU-GO*¹ (v nadaljevanju *PAYG*) metode financiranja starejših oseb (Bešter, 1996, str. 15–16).

Razvoj družbe in industrijska revolucija, za katero je značilno preseljevanje predvsem mlajših družin s podeželja v mesto, je povzročila razpad neformalnega sistema socialnega zavarovanja na podeželju. Najprej so to vlogo začeli prevzemati delodajalci, saj jim je bilo v interesu, da tako privabijo dober kader za zaposlitev. V začetku 20. stoletja pa se je država vedno bolj zavedala svoje odgovornosti na področju socialne varnosti, kar je botrovalo nastanku prvih javnih pokojninskih sistemov. Tako je skrb za starejše neaktivno prebivalstvo prevzela država, delodajalec in posameznik sam (Bešter, 1996, str. 15–16).

Po klasifikaciji G. Esping – Andersena (1990) teoretično razlikujemo tri modele države blaginje, to so Bismarckov, Beveridigov in skandinavski model (Stanovnik, 2008, str. 194-197). V praksi pa se pojavlja poleg omenjenih še mediteranski model države blaginje. Glede na zgodovinski razvoj in ideološke opredelitve tako ločimo:

- (a) **Bismarckov model** zagotavlja visok obseg pravic iz sistema socialne varnosti, obenem pa je za ta model značilen skromen obseg državnega intervencionizma. Sistem se financira

¹ *PAY-AS-YOU-GO* je angleški izraz za metodo sprotnega prispevnega kritja.

predvsem s prispevki; obseg pravic, ki se zagotavlja z dohodkovnim in premoženjskim preizkusom, pa je skromen. Osnovne socialne pravice so pogojene s plačevanjem prispevkov delodajalcev in delojemalcev. V tem modelu je najpomembnejše načelo recipročnosti oziroma ekvivalence, kar pomeni, da je obseg pravic praviloma sorazmeren z vplačanimi prispevki (Stanovnik, 2008, str. 194–197).

- (b) **Skandinavski model** ali z drugimi besedami socialdemokratski model, zagotavlja sorazmerno visok obseg pravic, ob katerem je značilna visoka stopnja državnega intervencionizma. Financiranje sistema je pretežno z davčnimi prispevki, manjši del prihodkov pa so prispevki. Pravice iz sistema socialne varnosti izvirajo iz naslova državljanstva, vendar sistemi vključujejo tudi sistem socialnega zavarovanja, ki zaposlenim zagotavlja še dodaten obseg pravic. V tem modelu je najpomembnejše načelo enakosti oziroma univerzalnosti, kar pomeni, da upravičenost do pravic iz sistema zavarovanja ni pogojena s plačanimi prispevki ali potrebami, ampak s pripadnostjo neki družbeni skupini (Stanovnik, 2008, str. 194–197).
- (c) **Beveridgov model** imenujemo tudi liberalni model. Model izhaja iz Velike Britanije, zanj pa je značilno, da je sistem socialne varnosti skromno zasnovan, kar pomeni skromen obseg pravic za upravičenca. Obseg pravic, ki se zagotavljajo z dohodkovnim in premoženjskim preizkusom upravičenca, pa precej velik. V tem sistemu se tako zagotavlja enotna državna pokojnina v fiksnem znesku za vse državljane, ko dosežejo določeno starost. Najpomembnejše je načelo potreb, kar pomeni, da so pravice iz sistema odvisne od dohodkovnega in premoženjskega stanja posameznika (Stanovnik, 2008, str. 194–197).
- (č) **Mediterranski model**, ki mu z drugimi besedami pravimo tudi katoliški model, se prvenstveno uporablja v Italiji, Grčiji in Španiji. V tem modelu je najpomembnejše načelo subsidiarnosti, kar pomeni, da imajo v tem sistemu najpomembnejšo vlogo neformalna socialna omrežja kot so družine in zasebne kolektivne zavarovalne sheme. Država posega v sistem minimalno, in sicer z najnujnejšimi shemami socialne pomoči in z minimalnimi zavarovalnimi shemami (Filipovič & Rakar, 2008, str. 24). Sistem se financira prek prispevkov, značilna pa je tudi različna organiziranost po regijah, kar vodi do različnih ravni socialne varnosti znotraj države.

1.2 Načini financiranja pokojninskih sistemov

V praksi so se razvile tri možnosti financiranja sistemov socialne varnosti in s tem pokojninskih sistemov. Lahko se financirajo s prispevki, z davki ali s kombinacijo prispevkov in davkov. V praksi sistemi, ki se financirajo samo s prispevki, praktično ne obstajajo, financiranje sistema samo z davki se pojavlja v dveh državah Organizacije za ekonomsko sodelovanje in razvoj (v

nadaljevanju OECD) in sicer v Avstriji in na Novi Zelandiji. Najpogosteje pa srečamo sisteme, ki pokojninske blagajne polnijo s kombinacijo davkov in prispevkov (Pecman, 2004, str. 5).

Glede na način, kako država zagotavlja pokrivanje obveznosti do starejšega neaktivnega prebivalstva, ločimo dva pristopa: dokladni sistem financiranja, ki se najpogosteje uporablja za financiranje I. stebra, in pa naložbeni sistem, ki se uporablja za financiranje II. in III. stebra pokojninskega sistema.

1.2.1 Dokladni sistem financiranja

Dokladni sistem financiranja temelji na principu *PAYG*. To pomeni, da trenutno ekonomsko aktivna generacija plačuje prispevke v pokojninsko blagajno, iz katere se sproti financirajo pokojnine trenutno neaktivni populaciji, torej upokojencem. Temelj sistema je medgeneracijska solidarnost, kar pomeni, da današnje aktivne generacije s plačevanjem prispevkov pridobijo pravico do pokojnine v prihodnosti. Sistem *PAYG* torej vsebuje funkcijo prerazdelitve.

PAYG sistem financiranja ima številne prednosti, kot so preprostost in transparentnost sistema, saj gredo zbrana sredstva s prispevki takoj prek transferjev k upokojencem. Posledica tega so nizki administrativni stroški. Pri naložbenem sistemu financiranja pa posameznik v aktivni dobi varčuje, kar lahko predstavlja problem, ker delavci z nižjimi dohodki ne zmorejo varčevati za starost in si na ta način zagotoviti pokojnine. Tega problema *PAYG* ne pozna. Za sistem *PAYG* je značilno tudi, da zajema velik del ali pa celotno populacijo, ne vpliva na fleksibilnost trga dela, tveganje neizplačevanja pokojnin v prihodnosti pa je nizko, saj za bodoče pravice do pokojnine jamči država (Eatwell, 2003, str. 7).

Sistem ima tudi slabosti, kot sta vedno višji proračun, potreben za zagotavljanje pokojnin, v kolikor ni dovolj prispevkov, in pa odpor do večanja prispevkov, kar posledično privede do primanjkljaja v pokojninski blagajni. Problem je tudi prevelika obveza in pričakovanja glede višine pokojnin, saj je v primeru, ko je gospodarska rast nižja od pričakovane, potrebno znižanje rasti pokojnin. To pa ponavadi povzroči odpor v družbi ter politična nesoglasja (Eatwell, 2003, str. 7).

1.2.2 Naložbeni sistem financiranja

Alternativo dokladnemu sistemu predstavlja naložbeni sistem financiranja oziroma sistem kapitalskega kritja. Pri naložbenem sistemu aktivni zavarovanci vplačujejo pokojninske prispevke na svoje osebne pokojninske račune. Prispevki se na pokojninskih računih obrestujejo in skupaj z zbranimi obrestmi tvorijo maso sredstev, ki je namenjena izplačilu ob upokojitvi, ponavadi v obliki doživljenjske rente.

Pri naložbenem sistemu financiranja sta možna dva načina zbiranja sredstev. Pri obveznem načinu višino prispevkov predpiše država, tako za delodajalce kot za delojemalce, pri prostovoljnem pa ni določena niti višina prispevkov niti način pokojninskega varčevanja. Omejen

je le znesek, ki ga lahko kot davčno olajšavo izkoristi delojemalec in delodajalec (Šumah, 2006, str. 11).

Prednost naložbenega sistema, zlasti v okviru zasebnega sektorja, je, da s premoženjem, ki se nalaga na zasebnih pokojninskih računih upravljajo profesionalni vlagatelji, kar omogoča višje donose in posledično večjo pokojnino z enakimi vloženi sredstvi kot v sistemu *PAYG*. Posameznik lahko izbere ali bo vstopil v sistem, odloči pa se lahko tudi za vrsto naložb, v katero bo vlagal. Naložbeni sistem tudi ugodno vpliva na varčevanje in na razvoj finančnega trga (Eatwell, 2003, str. 8).

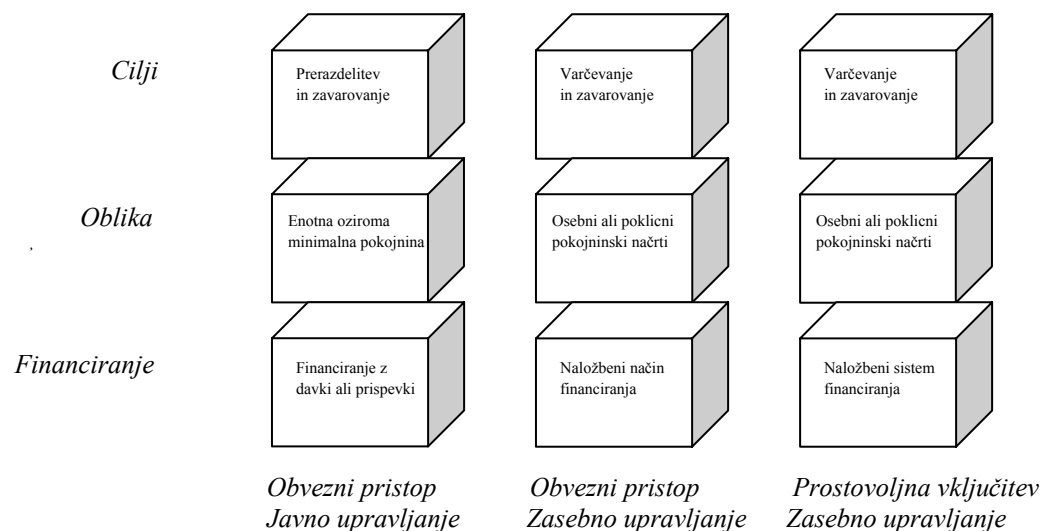
Slabost naložbenega sistema so visoki administrativni stroški in višina donosov v sistemu, saj ti niso zagotovljeni, odvisni so od razmer na finančnih trgih, kjer so podvrženi tveganju. Naslednja slabost je, da sistem pogosto ne zajema celotne populacije. To pomeni, da moramo zagotoviti tudi dohodke za preživetje oseb, ki v svoji aktivni dobi niso vlagali v sistem zaradi nizkih dohodkov in s tem nižji nagnjenosti k varčevanju (Eatwell, 2003, str. 8–9).

1.3 Ureditev pokojninskega sistema

Strokovnjaki Svetovne banke so leta 1994 podali poročilo z naslovom »Averting the old age crisis«, v katerem so predlagali reformo dotedanjega pokojninskega sistema, ki je v Evropi temeljil na enotnem javnem pokojninskem stebru. Predlagani tristebni pokojninski sistem, ki naj bi se spoprijel z aktualnimi trendi v okolju, postopoma uvaja večina evropskih držav. Osnovne značilnosti sistema predstavljam v nadaljevanju.

1.3.1 Trije stebri pokojninskega sistema

Slika 1: Trije pokojninski stebri

Vir: *Averting the old age crisis*, 1994, str. 15.

Ureditev pokojninskega sistema, ki ga je predlagala Svetovna banka, tvorijo ponavadi trije podsistemi oziroma stebri (Stanovnik, 2008, str. 203–204):

- (a) **I. steber** je splošni javni pokojninski sistem, ki se financira s prispevki in/ali davki. Način financiranja je skoraj vedno na osnovi sprotnega prispevnega kritja. Zavarovanci vplačujejo prispevke, upokojenci pa iz prispevkov črpajo pokojnine.
- (b) **II. steber** sestavljajo različne poklicne sheme. V te sheme so vključeni predvsem zaposleni, za katere je participacija praviloma obvezna. Posamezne sheme so lahko organizirane na ravni podjetja, panoge ali države. Financiranje lahko poteka s sprotnim prispevnim kritjem ali prek naložbenih skladov.
- (c) **III. steber** sestavljajo različne oblike individualnega prostovoljnega varčevanja za starost. To obliko zavarovanja ponujajo različne zavarovalnice in pokojninski kapitalski skladi.

1.3.2 Javno pokojninsko zavarovanje

V skoraj vseh državah v Evropi so javni pokojninski sistemi organizirani po sistemu sprotnega prispevnega kritja. Aktivna generacija torej vplačuje prispevke v pokojninsko blagajno, iz katere se namenja sredstva za pokojnine generacije, ki ni več aktivna. Javni pokojninski sistemi so torej osnovani na medgeneracijski pogodbi (Stanovnik, 2008, str. 203).

Tabela 1: Klasifikacija javnih pokojninskih sistemov v evropskih državah

	<i>Enotna »univerzalna« shema</i>	<i>Dualna shema</i>	<i>Enotna »zaposlitvena« shema</i>
<i>Pogoji za pokojnino/ izračun pokojnine</i>	Leta bivanja		Leta zaposlitve /pretekli dohodek
<i>Oblika pokojnine</i>	Enotna	Dvodelna	Enotna, vezana na prejšnje dohodke
<i>Viri financiranja</i>	Splošni davčni prihodki	Splošni davčni prihodki ter prispevki	Predvsem prispevki
<i>Države</i>	Nizozemska Irska Islandija	Danska Finska Norveška Švedska Švica Velika Britanija	Avstrija Belgija Francija Nemčija Grčija Italija Luksemburg Portugalska Španija Slovenija

Vir: Stanovnik, 2008, str. 205.

Stanovnik (2008, str. 205), kot je razvidno iz tabele 1, razvršča javne pokojninske sisteme v tri skupine. Prva skupina so sistemi z **enotno »univerzalno« shemo**, kjer je pokojnina enotna in se financira s splošnimi davčnimi prihodki. Druga skupina so sistemi z **dualno shemo**, pri katerih je pokojnina sestavljena iz dveh delov, in sicer prvi del zagotavlja univerzalno enotno pokojnino, drugi dela pa zagotavlja dodatno pokojnino, osnovano na prispevkih. Tretja skupina so sistemi z **enotno »zaposlitveno« shemo**, kjer je pokojnina enotna in vezana na prejšnje dohodke, financira pa se s prispevki zavarovancev.

1.3.3 Zasebna pokojninska zavarovanja

Zasebni pokojninski sistemi dopolnjujejo javne pokojninske sisteme in skupaj tvorijo celoto, katere cilj je zagotoviti varno starost. Medtem ko se javni pokojninski sistemi financirajo prek obveznih prispevkov in davkov ter temeljijo na načelu *PAYG*, se pri zasebnem pokojninskem zavarovanju sredstva ponavadi zbirajo in investirajo v različne finančne naložbe.

Poznamo dve obliki zasebnih pokojninskih zavarovanj, in sicer:

- (a) **poklicne pokojninske načrte**, ki so organizirani na ravni podjetja, kjer delodajalec vplačuje sredstva za zaposlene v sklad, ki ga upravlja pooblaščen družba. Le-ta z denarjem upravlja in ga ob upokojitvi izplača.
- (b) **osebne pokojninske načrte**, ki so namenjeni samozaposlenim in zaposlenim v podjetjih, kjer nimajo organiziranih pokojninskih načrtov. Zaposleni in samozaposleni pri teh načrtih sami vplačujejo sredstva na pokojninski varčevalni račun, kjer se obrestujejo in se ponavadi skupaj z glavnico ob upokojitvi izplačajo v obliki mesečnih rent.

Glede na porazdelitev investicijskega tveganja med člane pokojninskega načrta in ustanovitelje delimo pokojninske načrte na **pokojninske načrte z vnaprej določenimi pravicami** (*defined-benefit schemes*) in **pokojninske načrte z vnaprej določenimi prispevki** (*defined-contribution schemes*).

Pri pokojninskih načrtih z vnaprej določenimi pravicami celotno investicijsko tveganje prevzame ustanovitelj pokojninskega načrta. Člani pokojninskega načrta tako niso udeleženi niti pri morebitnih investicijskih izgubah niti pri dobičkih. Višina pokojnine, ki jo mora zagotoviti ustanovitelj pokojninskega načrta, je lahko določena kot odstotek od končnega zaslužka ali kot odstotek od povprečnega zaslužka nekaj let pred upokojitvijo. Pri pokojninskih načrtih z vnaprej določenimi prispevki pa člani, vključeni v pokojninski načrt, v celoti prevzemajo investicijsko tveganje zbranih sredstev in višino pokojnine iz tega naslova. Posledično je višina pokojnine člana odvisna od naložb sredstev in razmer na finančnem trgu. V času visokih investicijskih donosov je pokojnina visoka, v primeru zloma finančnih trgov pa ima to lahko neprijetne

posledice za člane pokojninskega načrta, saj izgubijo vsa zbrana sredstva (Bešter, 1996, str. 34–35).

2 VZDRŽNOST POKOJNINSKIH SISTEMOV V EVROPI

2.1 Opredelitev vzdržnosti

Vzdržen pokojninski sistem lahko opredelimo kot sistem, v katerem s pomočjo pokojnin zagotavljamo starejšim, delovno nesposobnim osebam na solidaren način ohranitev življenjskega standarda, ki jih varuje pred socialno izključenostjo. Vzdržen sistem mora tudi zagotavljati medgeneracijsko pravičnost in finančno vzdržnost ter stabilnost na dolgi rok. S primerno višino pokojnin mora zagotavljati vzdržnost javnih financ in raven prispevkov v višini, ki pozitivno vpliva na trg dela ter ne vpliva negativno na gospodarsko rast.

2.2 Aktualni problemi sedanjih pokojninskih sistemov

Pokojninski sistemi so bili v večini evropskih držav osnovani takoj po drugi svetovni vojni, ko je bilo treba poskrbeti za veliko število upokojencev. Sistem generacijske solidarnosti so države izbrale predvsem zato, ker so lahko na ta način hitro oblikovale pokojninske sisteme in vanje vključile veliko število generacij ter s tem zagotovile veliko količino sredstev za upokojence. Pri kapitalskih pokojninskih skladih namreč prihaja do zamikov, saj se morajo sredstva najprej nekaj časa zbirati, zato se v tem času ne morejo izplačevati. Šele čez nekaj let se lahko oblikujejo izplačila iz prispevkov in natečenih obresti v obliki pokojnin (Žagar, 1998, str. 14).

Za sodobne industrijske družbe je značilno vse večje razhajanje med življenjskim in delovnim ciklusom, saj se delovna doba vse manj pokriva z življenjsko dobo. Posledica tega so vse bolj obsežni socialni programi, ki rešujejo problematiko upokojencev. Pokojninski sistemi v razvitih državah se tako soočajo z velikimi problemi, saj narašča število upokojencev, zmanjšuje pa se število delovno sposobnega prebivalstva. Še slabše so napovedi za prihodnost. Problem pokojnin obremenjuje vse plasti prebivalstva, začeni mlade, ki grozijo, da ob pomanjkanju sredstev za lastno dostojno življenje ne bodo več vplačevali v pokojninski sistem, srednjo generacijo, ki se boji negotove prihodnosti kot posledice zaostrovanja pogojev za upokojitev in nižje ravni pravic, ter upokojence, ki se sklicujejo na že »prislužene pokojnine« (Bešter, 1996, str. 127).

V preteklih letih je bilo izpeljanih veliko reform na področju pokojninskega sistema. Pokojninske reforme posegajo v spreminjanje pravic in obveznosti, kar posledično spreminja obremenitev posameznih generacij in so kot take podvržene političnemu tveganju. Tako so povojne generacije, ki so bile vključene v pokojninski sistem, iz sistema samo uživale pokojnine, sedanje generacije pa vplačujejo v sistem, ki postaja nevzdržen in jim kot tak ne zagotavlja zadovoljive ravni pravic ob upokojitvi.

V literaturi strokovnjaki najpogosteje navajajo štiri vzroke za nevzdržnost pokojninskih sistemov, to so neugodni demografski trendi v okolju, brezposelnost, prevelika raven pravic in nižanje starosti ob upokojitvi. Dodal sem še gospodarsko in finančno krizo, za katero menim, da negativno vpliva na vzdržnost celotnega pokojninskega sistema.

2.2.1 Demografski trendi

Daljšanje življenjske dobe je značilnost sedanjih časov, kar pomeni po eni strani veliko ugodnost, po drugi strani pa povzroča visoke stroške tako posamezniku kot tudi državi. Pred stotimi leti večina prebivalstva ni dočakala starosti višje od 60 let. Po podatkih Evropske komisije (Social protection and social inclusion 2008, 2009, str. 78) je povprečna pričakovana življenjska doba ob rojstvu v Evropski uniji v letu 2006 znašala približno 82 let za ženske in 76 let za moške, kar v primerjavi z letom 1986 pomeni povprečno povečanje za približno 4,5 leta pri obeh spolih.

Obenem se pojavlja še drugi pomemben demografski trend, ki je značilen za sodobno družbo, to je nizka rodnost. Nizka rodnost bo v prihodnosti verjetno še bolj poslabšala razmerje med aktivno in upokojeno populacijo. Tako smo danes priča naraščanju števila upravičencev do pokojnin ter dejstvu, da se število zaposlenih, ki vzdržujejo enega upokojenca, vse bolj znižuje. Kot je razvidno iz priloge 1, je bilo v letu 1975 v EU25² razmerje med starostnim razredom 15–64 let, kar približno predstavlja aktivno generacijo, in starostnim razredom 65 in več, kar približno predstavlja vzdrževano generacijo, 1 : 4,8, v letu 2005 se je zmanjšalo na 1 : 4, do leta 2050 pa naj bi padlo na 1 : 1,9. Hkratno znižanje pričakovanega števila rojstev in daljša pričakovana življenjska doba na dolgi rok ni vzdržna za večino oblik sedanjih pokojninskih sistemov v Evropi in bo brez korenitih reform vodila v njegov zlom.

2.2.2 Brezposelnost

Drugi problem, ki povečuje primanjkljaj v pokojninskih blagajnah, je brezposelnost. V času, ko so bili osnovani prvi pokojninski sistemi po načelu *PAYG*, je bila brezposelnost obravnavana kot trenutna izjema in ne kot pravilo. V letu 1960 je bila tako stopnja brezposelnosti³ v državah članicah, ki so kasneje tvorile EU15⁴, 2,2 %, nato pa se je do leta 2008 zvišala na približno 7 %. Stopnja brezposelnosti za izbrana leta v obdobju 1960–2008 je podana v prilogi 2.

Delež brezposelne delovne sile prispeva k poslabšanju razmerja med tistimi, ki vplačujejo v sistem, in upokojenci. Brezposelno prebivalstvo namreč ne vplačuje prispevkov v pokojninski sistem, po drugi strani pa povzroča visoke socialne stroške, saj dobiva nadomestila in podporo za brezposelne (Bešter, 1996, str. 131). Za nekatere brezposelne skupine prispevke po slovenski zakonodaji (Zakon o pokojninskem in invalidskem zavarovanju, 2006) plačuje Zavod za zaposlovanje Republike Slovenije.

² EU25 je kratica za države članice Evropske unije v obdobju 1. 5. 2004–1. 1. 2007

³ Brezposelne osebe kot odstotek delovne sile (definicija Eurostat)

⁴ EU15 je kratica za države članice Evropske unije pred 1. 5. 2004

2.2.3 Prevelika raven pravic

Za javne sisteme pokojninskega zavarovanja je bilo značilno, da so v šestdesetih in sedemdesetih letih tega stoletja velikodušno povečevali pravice, ki so pripadale zavarovancem iz naslova pokojninskega zavarovanja. Takšno ravnanje je spodbujala ideja o socialni državi, omogočala pa ga je visoka gospodarska rast v kombinaciji z visoko stopnjo zaposlenosti in ugodno razmerje med aktivno in upokojeno populacijo. V procesu širitve in povečanja pravic iz javnega sistema se je pojavljajo vse več ugodnosti, za katere so bili le delno plačani prispevki. Tako je povezava med prispevki in pravicami postajala vse bolj šibka (Bešter, 1996, str. 130).

Prevelika raven pravic je zlasti problematična v državah, v katerih se velik del pokojnin zagotovi po sistemu *PAYG*. Poseganje v sistem pravic in odtujitev pridobljenih pravic zaradi odpora v družbi predstavlja neprijetno politično vprašanje, kar poraja pomanjkanje politične volje za korenite reforme pravic.

2.2.4 Zgodnje upokojevanje

Za pretekla leta je bilo za Evropsko unijo pa tudi Slovenijo značilno zgodnje upokojevanje, kljub temu, da se je življenjska doba podaljšuje. Takšno početje povečuje državne izdatke za pokojnine in zmanjšuje ponudbo na trgu delovne sile, na dolgi rok pa ni vzdržno. Raziskave OECD (*Increasing Employment*, 2002, str. 1) takšen trend pripisujejo predvsem pokojninskim sistemom, ki vzpodbujajo zgodnje upokojevanje, kar pomeni, da zgodnje upokojevanje ni posledica višjih zaslužkov in privarčevanih sredstev.

Obstajajo trije pomembni elementi, ki vplivajo na odločitev o upokojitvi pri posamezniku, to so leta oziroma najmanjša pokojninska doba, pri kateri se lahko upokojimo, raven pravic iz naslova pokojnin in pa izboljšanje življenjskega standarda v primeru, da se odločimo, da nadaljujemo z delom, kljub možnosti upokojitve. Sedanja ureditev pokojninskih sistemov v Evropi ne spodbuja starejših zaposlenih, da ostanejo v službi namesto da se upokojijo (*Economic Policy Reforms* 2005, 2005, str. 148–149). Z vidika delodajalca ostaja odpor do zaposlovanja starejših delavcev, predvsem zaradi njihove manjše produktivnosti. Kljub temu pa ima zaposlovanje starejših številne prednosti, kot je manjša odsotnost, boljše delovne navade, starejši delavci so bolj lojalni podjetju, predvsem pa imajo veliko izkušenj.

2.2.5 Finančna in gospodarska kriza

Pri sistemih, ki se financirajo na podlagi *PAYG*, se pojavljajo problemi pri zbiranju sredstev, saj se v času krize zmanjša zaposlenost in višina plač. Zmanjšana gospodarska aktivnost povzroča manjšo količino zbranih prispevkov in davkov, ki napajajo pokojninsko blagajno. Izdatki v času krize ponavadi ostanejo nespremenjeni, kar ob hkratnem zmanjšanju prispevkov in davkov pomeni povečano zadolževanje države in s tem povečanje javnega dolga. Evropska komisija (*The economic crisis and pensions in the EU*, 2009) meni, da se bo kot posledica krize pokazala povečana potreba po reformah sistemov, da se zagotovi vzdržnost na dolgi rok.

Pri naložbenih pokojninskih sistemih so naložbe izpostavljene neugodnim vplivom na finančnih trgih. Višina pokojnine v sistemih z vnaprej določenimi pravicami se ne bo spremenila, saj investicijsko tveganje v celoti prevzema ponudnik pokojninskega načrta. Evropska komisije (The economic crisis and pensions in the EU, 2009) poudarja kot možni učinek krize zapiranje shem z vnaprej določenimi pravicami za nove člane in povečanje učinkovitosti v upravljanju.

Pri pokojninskih sistemih z vnaprej določenimi prispevki je investicijsko tveganje preneseno na člane pokojninskega načrta. Za vlagatelje, ki niso tik pred upokojitvijo, obstaja možnost okrevanja investicij in tako normalna raven pokojnine, za tiste tik pred upokojitvijo pa obstaja realno tveganje nižjih pokojnin. Takšnemu tveganju so zavarovanci manj izpostavljeni, če so vlagali v sklade »življenjskega cikla«, katerih glavna značilnost je, da vlagajo v tvegane naložbe z visokimi donosi v začetku varčevanja in pa v manj tvegane naložbe, kot so obveznice, tik pred upokojitvijo (Kako varna je vaša pokojnina, 2009).

3 SLOVENSKI POKOJNSKI SISTEM

3.1 Zgodovina

Začetki socialnega zavarovanja na območju današnje Slovenije segajo že v začetek 19. stoletja. Tekom 20. stoletja je bil razvoj socialnega zavarovanja povezan z državami, v okviru katerih smo živeli Slovenci pred osamosvojitvijo. Tako so pred prvo svetovno vojno na območju Slovenije veljali avstrijski predpisi o socialnem zavarovanju, med obema vojnoma predpisi kraljevine Srbov, Hrvatov in Slovencev, po drugi svetovni vojni pa predpisi bivše Republike Jugoslavije. Leta 1992 smo Slovenci dobili prvi zakon v samostojni državi, v okviru katerega je bil organiziran enosteberni dokladni pokojninski sistem. Leta 2000 pa je bila sprejeta reforma, s katero je bil dotedanji enosteberni sistem po modelu svetovne banke preoblikovan v tristebni sistem.

3.2 Pokojninska reforma leta 2000

1. januarja 2000 je vstopil v veljavo nov Zakon o pokojninskem in invalidskem zavarovanju, polna uveljavitev vseh določb zakona pa je predvidena v letu 2025. Pokojninski sistem, ki je veljal do reforme, je temeljil le na enostebernem dokladnem sistemu, kar pa je predstavljalo ob predvidenem povečanju števila upokojencev v prihodnosti večje breme za prebivalstvo in javne finance. Razmerje med povprečno pokojnino in povprečno plačo iz obveznega pokojninskega in invalidskega zavarovanja naj bi se v prihajajočih letih zniževalo. Kot protiutež temu je v reformi predvideno davčno stimulirano dodatno pokojninsko in invalidsko zavarovanje v okviru drugega stebra, ki temelji na kapitalnem principu (Pokojninska reforma, 2009).

Ključni ukrepi, ki jih je prinesla reforma so (Pokojninska reforma, 2009):

- (a) **Zniževanje pokojninske osnove.** Pokojninska osnova naj bi se predvidoma od leta 2000 pa do leta 2025 postopoma zniževala 0,5 odstotne točke na leto. Tako naj bi se znižala z 85 % v letu 2000 na 72,5 % v letu polne uveljavitve reforme.
- (b) **Postopno povečevanje upokojitvene starosti.** Ob polni uveljavitvi reforme leta 2025 naj bi znašala polna upokojitvena starost, pri kateri oseba lahko pridobila pravico do starostne pokojnine za ženske 61 let in za moške 63 let.
- (c) **Širše obdobje določanja pokojninske osnove.** Število let za odmero pokojninske osnove se v času reforme povečuje iz 10 najboljših zaporednih let na povprečne 18 najboljših zaporednih let.
- (č) **Razmerje med najvišjo in najnižjo pokojnino.** V zakonu je predvidena omejitev najvišje možne pokojnine in sicer v višini štirikratnika najnižje pokojnine.

3.3 Trije stebri pokojninskega sistema v Republiki Sloveniji

Tabela 2: Pokojninski sistem v Republiki Sloveniji

	<i>I. steber</i>	<i>II. steber</i>	<i>III. steber</i>
Oblika zavarovanja	obvezno pokojninsko in invalidsko zavarovanje	obvezno in prostovoljno dodatno pokojninsko zavarovanje	različne oblike zavarovanj in varčevanj
Izvajalec	Zavod za pokojninsko in invalidsko zavarovanje	<i>Obvezno zavarovanje:</i> - Kapitalska družba <i>Prostovoljna zavarovanja:</i> vzajemni pokojninski skladi, pokojninske družbe, zavarovalnice	banke, zavarovalnice, vzajemni skladi
Vrsta prejema	doživljenjska pokojnina iz obveznega zavarovanja	doživljenjska dodatna pokojnina	renta, enkratno izplačilo

Vir: Ureditev pokojninskega sistema, 2009.

3.3.1 Obvezno pokojninsko in invalidsko zavarovanje – I. steber

Izvajalec obveznega pokojninskega in invalidskega zavarovanja v Republiki Sloveniji je Zavod za pokojninsko in invalidsko zavarovanje Republike Slovenije (v nadaljevanju ZPIZ). Po zakonu je pokojninsko in invalidsko zavarovanje v Republiki Sloveniji obvezno, enotno in neodvisno od volje posameznika. Zavarovalno razmerje nastane po samem zakonu z vzpostavitvijo pravnega razmerja, ki je podlaga za obvezno zavarovanje. Nastanek pravnega razmerja mora zavodu sporočiti delodajalec ali drug z zakonom določen zavezanec za obvezno prijavo v zavarovanje. Vključenost v sistem omogoča pridobitev vseh pravic določenih z zakonom, takrat ko zavarovanec za njihovo pridobitev izpolnjuje zahtevane pogoje. Pridobitev pravic je razen z

zakonsko določenimi izjemami možna izključno s plačevanjem prispevkov (Prostovoljna vključitev v obvezno zavarovanje, 2009).

V obveznem pokojninskem in invalidskem zavarovanju so zavarovani delavci v delovnem razmerju pri organizacijah in drugih delodajalcih, zasebniki, ki opravljajo samostojno gospodarsko ali poklicno dejavnost, kmetje vključno s člani njihovih gospodarstev ter nekatere druge osebe, ki opravljajo določene dejavnosti, ki so po zakonu podlaga za obvezno zavarovanje (Zavarovanci, 2009).

Obvezno pokojninsko in invalidsko zavarovanje je v Sloveniji organizirano kot javni dokladni sistem. Tako vsi zaposleni in njihovi delodajalci vplačujejo v pokojninsko blagajno prispevke, ki se nato namenjajo za izplačevanje pokojnin upokojencem. Višino prispevkov za vplačilo v sistem določa Državni zbor Republike Slovenije na predlog Vlade Republike Slovenije. Osnovo za obračunavanje prispevkov predstavlja bruto plača oziroma bruto zavarovalna osnova (Financiranje, 2009).

Za pokojninsko in invalidsko zavarovanje v Republiki Sloveniji se plačuje prispevek zavarovancev v višini 15,50 % bruto plače, prispevek delodajalcev, ki znaša 8,85 % bruto plače, prispevek delodajalcev za zavarovalno dobo s povečanjem, ki znaša od 4,20 %–12,60 % in pa prispevke za posebne primere zavarovanj (Financiranje, 2009).

Iz naslova pokojninskega in invalidskega zavarovanja se zagotavlja naslednje pravice do pokojnine (Zakon o pokojninskem in invalidskem zavarovanju, 2006):

- (a) **Starostna pokojnina.** Pravica do starostne pokojnine je odvisna od dopolnjene starosti in dopolnjene pokojninske dobe.
- (b) **Invalidska pokojnina.** Pravica do invalidske pokojnine je pogojena z obstojem invalidnosti zavarovanca, ko je zavarovancu zaradi nastalih sprememb, ki jih ni mogoče odpraviti z zdravljenjem ali ukrepi medicinske rehabilitacije, zmanjšana zmožnost za zagotovitev oziroma ohranitev delovnega mesta oziroma poklicno napredovanje.
- (c) **Vdovska pokojnina.** Za pridobitev vdovske pokojnine morajo biti izpolnjeni splošni pogoji, ki se nanašajo na umrlega zavarovanca in posebni pogoji, ki se nanašajo na vdovca oziroma vdovo, ki s tem pridobi pravico do pokojnine po umrlem.
- (č) **Družinska pokojnina.** Za pridobitev družinske pokojnine morajo biti izpolnjeni pogoji, ki zadevajo umrlega zavarovanca in posebni pogoji, ki zadevajo družinske člane. Pravico do družinske pokojnine lahko uveljavljajo v zakonu določeni družinski člani, ki jih je oseba ob svoji smrti preživljala.

- (d) **Delna pokojnina.** Ta vrsta pokojne je po višini nižja od starostne pokojnine, do nje pa so upravičeni le delavci v delovnem razmerju. V času uživanja delne pokojnine ima njen upravičenec tako status uživalca pokojnine kot tudi status delavca. To pokojnino lahko uveljavijo zavarovanci, ki že izpolnjujejo pogoje za pridobitev pravice do starostne pokojnine ali pa če so v delovnem razmerju največ s polovico delovnega časa.

3.3.2 *Obvezno in prostovoljno dodatno pokojninsko zavarovanje – II. steber*

V okviru drugega stebra ločimo dve vrsti zavarovanj in sicer obvezno dodatno pokojninsko in invalidsko zavarovanje ter prostovoljno dodatno pokojninsko in invalidsko zavarovanje. Pogoj za sklenitev zavarovanj iz drugega stebra je vključenost zavarovanca v prvi pokojninski steber.

Slika 2: Pokojninska zavarovanja v drugem pokojninskem stebru; Slovenija.

Obvezno dodatno pokojninsko zavarovanje je z reformo leta 2000 nadomestilo institut beneficirane delovne dobe za zaposlene, ki opravljajo posebno težka in zdravju škodljiva dela oziroma dela, ki jih po določeni starosti ni mogoče več uspešno poklicno opravljati. Institucija, ki izvaja obvezno dodatno pokojninsko in invalidsko zavarovanje je v Sloveniji Kapitalska družba d. d. (Trije pokojninski stebri, 2009).

V okviru dodatnega prostovoljnega pokojninskega zavarovanja ločimo kolektivno in individualno prostovoljno pokojninsko zavarovanje. Pri kolektivnem zavarovanju sredstva deloma ali v celoti v sklad prispevajo podjetja, deloma pa zaposleni. Pri individualnem pokojninskem zavarovanju pa premijo vplačujejo zaposleni sami (Trije pokojninski stebri, 2009).

Zavarovanci in podjetja lahko prispevke za dodatno pokojninsko zavarovanje uveljavljajo kot davčno olajšavo. Financiranje poteka po naložbenem sistemu, ponudniki prostovoljnih dodatnih zavarovanj pa so banke zavarovalnice in pokojninski skladi, ki pridobijo ustrezno dovoljenje Ministrstva za delo, družino in socialne zadeve.

3.3.3 Prostovoljno varčevanje za starost – III. steber

Tretji pokojninski steber predstavljajo različne oblike individualnih zavarovanj za starost. Ta zavarovanja lahko sklenejo posamezniki ne glede na svoj zaposlitveni status po svojih finančnih zmožnostih in željah. Sredstva se v tretjem pokojninskem stebru po naložbenem principu zbirajo na varčevalnih računih vlagateljev ter se skupaj z obrestmi oziroma donosi izplačajo zavarovancu v obliki rente ali enkratnega zneska ob upokojitvi. Ponudniki teh zavarovanj so zavarovalnice, banke in pa vzajemni skladi (Trije pokojninski steberi, 2009).

4 ANALIZA VZDRŽNOSTI SLOVENSKEGA POKOJNINSKEGA SISTEMA

4.1 Obvezno pokojninsko zavarovanje in starostne pokojnine v letu 2008

Število zavarovancev se je v zadnjih letih neprestano povečevalo in sicer v letu 2008 za 2,8 % glede na leto 2007. Tako je povprečno število zavarovancev v letu 2008 znašalo 904.084. V primerjavi z letom 2000 se je število zavarovancev leta 2008 povečalo za 7,7 % glede na leto 2000. V letu 2008 je bilo povprečno 342.786 užitvalcev starostnih pokojnin, kar pomeni 21,6 % povečanje glede na leto 2000, ko je bilo povprečno število starostnih upokojencev 281.993. Razmerje med zavarovanci in starostnimi upokojenci v letu 2000 znašalo 2,98 nato pa se je do leta 2008 postopno zmanjšalo na 2,64 do leta 2008 (Letno poročilo ZPIZ 2008, 2009). Povprečno število zavarovancev, starostnih upokojencev ter razmerje med njimi za obdobje 2000–2008 je podano v tabeli 1 v prilogi 3.

Povprečna starost novih starostnih upokojencev se v zadnjih letih dviguje. Tako je v letu 2000 znašala 56,1 leta za ženske in 61 let za moške ter se do leta 2008 dvignila na 57,6 leta za ženske in 61,9 za moške. Povprečna dopolnjena pokojninska doba starostnih upokojencev se je v obdobju 2000–2008 povečala tako za moške kot za ženske. Pri ženskah znaša v letu 2008 36 let, kar pomeni povečanje za 2,4 leta, pri moških pa ob povečanju za 1 leto znaša v letu 2008 38, 3 leta. Povprečna doba prejemanja pokojnine se je od leta 2000 do leta 2008 povečala za 3,8 let pri ženskah in 1,6 let pri moških (Letno poročilo ZPIZ 2008, 2009). Povprečna starost novih upokojencev, povprečna dopolnjena pokojninska doba in povprečna doba prejemanja pokojnine za obdobje od 2000 do 2008 je podano v tabeli 2 v prilogi 3.

Povprečna neto plača se je leta 2008 povečala za 78,66 % glede na leto 2000, povprečna neto pokojnina pa se je v tem obdobju povečala za 59,22 % in je v letu 2008 znašala 603,72 €. Razmerje med povprečno neto pokojnino in povprečno neto plačo se je od leta 2000 do 2008 zmanjšalo za 8,19 odstotne točke ter tako v letu 2008 znaša 67,09 %. Povprečna neto plača in neto pokojnina ter razmerje med njima je podano v tabeli 3 v prilogi 3.

4.2 Demografske projekcije za Slovenijo

Na podlagi projekcij Evropskega statističnega urada (v nadaljevanju EUROSTAT) bo do leta 2050 število smrti preseglo število rojstev. Prebivalstvo Evrope bo zaradi migracij naraščalo še do leta 2035, potem pa bo začelo upadati. Demografske projekcije za Slovenijo pa so še bolj skrb zbujajoče, saj naj bi število prebivalcev do leta 2060 z dobrih dveh milijonov padlo na le 1,7 milijona. Obenem pa se bo spreminjala tudi starostna struktura prebivalstva. Prebivalstvo bo postajalo čedalje starejše. Število starejših od 65 let se bo na podlagi projekcij do leta 2060 več kot podvojilo, število prebivalcev, starejših od 80 let, pa se bo povečalo kar za štirikrat glede na sedanje razmere (Dernovšek, 2008). Predvideno število gibanja prebivalstva po starostnih razredih za izbrana leta je podano v prilogi 4.

4.3 Izračun vzdržne prispevne stopnje in vzdržnega razmerja med povprečno plačo in pokojnino za obdobje 2010–2050

4.3.1 Model

Preprost model, ki ponazarja sistem obveznega pokojninskega in invalidskega zavarovanja, tj. prvega stebra v Republiki Sloveniji je podan z enačbama (1) in (2). Enačba (1) predstavlja zbrane prispevke v sistemu v nekem obdobju, enačba (2) pa predstavlja izplačane pokojnine v tem obdobju. Prispevno stopnjo v enačbi (1) opredelimo kot % povprečne plače, ki jo aktivni zavarovanci (v nadaljevanju zavarovanci) vplačujejo v pokojninsko blagajno, število zavarovancev pa predstavlja število vplačnikov v sistem. Nadomestitveno razmerje v enačbi (2) opredelimo kot razmerje med povprečno pokojnino in povprečno plačo (Stanovnik, 2008, str. 206).

$$\text{prispevna stopnja} * \text{povprečna plača} * \text{število aktivnih zavarovancev} = \text{zbrani prispevki} \quad (1)$$

$$\text{nadomestitveno razmerje} * \text{povprečna plača} * \text{število upokojencev} = \text{izplačane pokojnin} \quad (2)$$

4.3.2 Predpostavke modela

Predpostavke v povezavi s številom aktivnih zavarovancev, upokojencev, nadomestitvenim razmerjem, stopnjo brezposelnosti, prihodki in odhodki sistema so:

- (a) Zavarovanci v modelu so zaposlene osebe z aktivnim statusom zaposlitve, v starostnem razredu 15–69 let in pa del brezposelnih v starosti med 15 let in starostno mejo za upokojitev, ki vplačuje prispevke. Vsi zavarovanci vplačujejo prispevke po enaki prispevni stopnji. Predvideno število aktivnih zavarovancev za posamezno obdobje je podano v tabeli 1 v prilogi 6.
- (b) Upokojenci so vse osebe nad neko starostno mejo, ki nimajo aktivnega statusa zaposlitve. Vsi upokojenci prejemajo pokojnine. Starostna meja za posamezna leta je razvidna iz tabele 1 v prilogi 5, predvideno število upokojencev pa iz tabele 1 v prilogi 6.

- (c) Nadomestitveno razmerje med povprečno pokojnino in povprečno plačo je variabilno do leta 2025, po tem letu pa se ne spreminja. V izračunih je predpostavljeno dejansko nadomestitveno razmerje, ki je razvidno iz tabele 2 v prilogi 5.
- (č) V modelu ni administrativnih stroškov. Edini prihodki v modelu so zbrani prispevki, edini odhodki pa pokojnine. Prihodki v sistem so enaki odhodkom v danem obdobju, zadolževanje ni mogoče.
- (d) Predvidena stopnja brezposelnosti v starostnem razredu med 15 let in starostno mejo za upokojitev je 6 %. Delež brezposelnih, ki vplačuje prispevke, znaša 0,7.
- (e) Predvidena stopnja oseb z aktivnim statusom zaposlitve po starostnih obdobjih za posamezna leta je prikazana v tabeli 3 v prilogi 5.

4.3.3 *Rezultati izračuna*

»Vzdržno prispevno stopnjo« lahko opredelimo kot prispevno stopnjo, pri kateri ob predpostavljenem številu zavarovancev masa zbranih prispevkov ravno zadošča za izplačilo z nadomestitvenim razmerjem določeno višino pokojnine vsem upokojencem vključenim v sistem.

Na podlagi izračunov iz modela ugotavljam, da se bo ob predpostavkah modela in projekcij »vzdržna prispevna stopnja« povečevala. Kot je razvidno iz tabele 4, bo ob predpostavkah modela v letu 2010 znašala 24,89 % nato se bo do leta 2030 dvigovala in leta 2050 dosegla 43,65 %. Projekcije za ostala leta so podane v tabeli 2 v prilogi 6.

Tabela 3: Rezultati izračuna »vzdržne prispevne stopnje«; Slovenija.

	2010	2030	2050
Aktivni zavarovanci	1.020.738	914.652	759.407
Upokojenci	409.977	507.839	588.438
Aktivni zavarovanci/upokojenci	2,48	1,80	1,29
Nadomestitveno razmerje	0,61966	0,5633	0,5633
“Vzdržna prispevna stopnja”	24,89 %	31,28 %	43,65 %

Projekcija prispevne stopnje ob predpostavkah modela kaže na verjetno nevzdržnost prvega pokojninskega stebra. Dvigovanje prispevne stopnje v Sloveniji ni smiselno, saj bi s tem povečali ceno dela in zmanjšali konkurenčnost gospodarstva.

Če iz modela izključimo predpostavko (c) o nadomestitvenem razmerju in v model vključimo predpostavko fiksne prispevne stopnje v višini 24,35 % plače, kolikor znaša trenutna prispevna stopnja za pokojninsko in invalidsko zavarovanje, lahko izračunamo približno »vzdržno raven pokojnine« v posameznem obdobju. »Vzdržno raven pokojnine« lahko opredelimo kot razmerje med povprečno pokojnino in povprečno plačo, pri katerem ob predpostavljeni prispevni stopnji in številu zavarovancev masa zbranih prispevkov zadostuje za izplačilo pokojnine vsem

upokojencem. Modelska napoved kaže, da bo to razmerje padalo. V letu 2010 naj bi tako ob predpostavkah znašalo 60,63 %, v letu 2050 pa naj bi se znižalo na 31,42 %. Izračuni za ostala leta so podani v tabeli 3 v prilogi 6.

Projekcija »vzdržnega nadomestitvenega razmerja« kaže, da raven dohodkov iz prvega pokojninskega stebra ne bo omogočala dostojnega življenja upokojencev. Za udobno starost bo potrebno poleg plačevanja prispevkov tudi dodatno varčevanje v drugem in tretjem pokojninskem stebru.

4.4 Vpliv finančne in gospodarske krize na slovenski pokojninski sistem

Vpliv finančne in gospodarske krize se kaže tudi v pokojninskem sistemu Republike Slovenije. V času krize smo priča povečanju brezposelnosti in padanju ravni plač, kar pomeni manjšo količino zbranih prispevkov v prvem pokojninskem stebru obenem pa podjetja pospešeno predčasno upokojujejo. Kombinacija obeh trendov pomeni velik pritisk na sistem pokojninskega in invalidskega zavarovanja, pa tudi pritisk na povečanje prihodkov iz državnega proračuna, kar obremenjuje sistem javnih financ.

Kriza se odraža tudi v drugem in tretjem stebru, ki se financirata po naložbenem sistemu. V času krize se zaradi manjšega zaupanja v finančni trg in strahu pred brezposelnostjo, zlasti v tretjem stebru, zmanjšajo vplačila s strani posameznikov. Večina zavarovanj v Sloveniji je osnovanih kot sistem z vnaprej določenimi prispevki, kar pomeni v času krize za vlagatelja možnost izgube dela prihrankov. Drugi steber pokojninskega sistema je delno reguliran, saj mora vsak pokojninski načrt v okviru drugega stebra imeti zajamčeno minimalno donosnost in biti kot tak, zaradi konzervativnejše politike vlaganja, bolj varen.

4.4.1 Vpliv na I. steber

Na podlagi napovedi Evropske komisije (The economic crisis and pensions in the EU, 2009) bo vpliv krize na prvi steber kratkoročno minimalen, kar pomeni, da kriza na kratek rok ne bo vplivala na raven in zagotovitev pokojnin za generacije, ki se nameravajo upokojiti v Sloveniji v naslednjih nekaj letih.

Zaradi manjše mase zbranih prispevkov zaradi brezposelnosti in nižjih plač v času krize se je spremenila struktura financiranja pokojninske blagajne, kar pomeni, da se je povečal delež financiranja iz proračuna. Dodaten pritisk na proračun predstavlja tudi pogoste odločitve podjetij, da dve leti pred možno upokojitvijo odvečno delovno silo odpustijo in prijavijo na Zavodu za zaposlovanje, kjer jim iz proračuna država plačuje prispevke za pokojninsko in invalidsko zavarovanje.

V času finančne krize se zmanjšujejo prihodki v pokojninsko blagajno, odhodki pa se v tem času povečujejo zaradi povečanega upokojevanja ali kvečjemu ostanejo nespremenjeni. Na dolgi rok

se bo torej zaradi manjše akumulacije prispevkov kot posledica krize povečal primanjkljaj pokojninske blagajne, kar bo posledično zmanjšalo vzdržnost prvega pokojninskega stebra.

4.4.2 Vpliv na II. steber

Drugi pokojninski steber se v Sloveniji financira po naložbenem sistemu z vnaprej določenimi prispevki, kar ponavadi pomeni, da je tveganje nižjih donosov v celoti prevaljeno na člana pokojninskega načrta (v nadaljevanju zavarovanca). To pa v Sloveniji le delno velja, saj je država z zakonodajo predpisala zajamčeno stopnjo donosa pokojninskega načrta v drugem stebru, ter na ta način zagotovila določeno stopnjo varnosti prihrankov tudi v času finančne krize.

Zajamčena stopnja donosa je minimalna stopnja donosa, ki jo mora izvajalec pokojninskega zavarovanja v okviru drugega stebra pripisati zavarovancem enkrat letno. V primeru, da je dejanski donos, ki ga izvajalec ustvari, nižji od minimalno predpisanega, mora izvajalec minimalni donos pripisati v breme svojih sredstev. Dejanski donos na vplačana sredstva pa je odvisen od uspešnosti naložbene politike upravljavca (Individualno pokojninsko zavarovanje, 2009).

Finančna kriza je pokojninske načrte upokojencev v drugem stebru prizadela v manjši meri kot v tretjem stebru, predvsem zato, ker so skladi, zaradi zagotavljanja minimalne donosnosti na vplačane prispevke, vlagali večinoma v državne obveznice in manj v delnice ter se na ta način izognili velikim kolapsom na delniškem trgu.

4.4.3 Vpliv na III. steber

Tretji pokojninski steber je organiziran po naložbenem sistemu, predstavlja pa zasebne prihranke posameznika za njegovo starost. Izvajalci zavarovanj v okviru tretjega stebra Sloveniji ponujajo predvsem zavarovanja z vnaprej določenimi prispevki, kar pomeni, da posameznik prevzame celotno naložbeno tveganje in morebitne izgube vloženi sredstev. Tako se za upokojence, ki so blizu upokojitve, lahko zgodi, da bodo ostali brez nekaterih prihrankov oziroma bodo prihranki nižji. Za posameznike, ki niso blizu upokojitve, pa obstaja velika verjetnost okrevanja naložb po sedanji finančni in gospodarski krizi. Izgube v pokojninskih zavarovanjih tretjega stebra so torej v času krize odvisne od tveganosti naložbene politike posameznih zavarovanj in razpršenosti naložb posameznika.

5 MOŽNI UKREPI ZA POVEČANJE VZDRŽNOSTI SLOVENSKEGA POKOJNINSKEGA SISTEMA

5.1 Dvig polne starosti za upokojitev in spodbujanje aktivnega staranja

Polno starost ob upokojitvi opredelimo kot starost, ki zagotavlja zavarovancu odmero pokojnine v višini, odvisni le od pokojninske dobe. Zakonski dvig polne starosti za upokojitev je eden enostavnejših in tudi zelo učinkovitih ukrepov, saj povzroči dva učinka. Prvi učinek je, da se

poveča število aktivnega prebivalstva, ki vplačuje v pokojninsko blagajno, drugi učinek pa je zmanjšanje števila upokojencev, ki prejemajo pokojnine.

Zakonski pogoji za pridobitev pravice do pokojnine, zlasti starostne, se zaradi reforme sistema vsako leto postopno zaostrujejo. V letu 2008 je tako povprečna dosežena starost ob upokojitvi znašala 57 let in 11 mesecev za ženske in 61 let in 11 mesecev za moške. V letu 2025 je predviden zaključek in polna uveljavitev pokojninske reforme iz leta 2000, ki bo polno starost za upokojitev dvignila na 61 let za ženske in 63 let za moške (Dernovšek, 2009). Pogoji za pridobitev starostne pokojnine v letu 2009 so podani v prilogi 6. Z dvigom polne starosti ob upokojitvi na 65 let tako za moške kot za ženske, bi se posledično povečala tudi povprečna starost ob upokojitvi. To bi imelo ugoden vpliv na vzdržnost pokojninskega sistema, saj bi bodoči upokojenci na ta način več časa vplačevali prispevke v prvi steber, prav tako pa v ostale stebre ter si s tem zagotovili višjo pokojnino.

Spodbujanje aktivnega zaposlovanja starejše generacije je drugi možen ukrep, ki bi povečal vzdržnost pokojninskega sistema. Raziskave kažejo, da je stopnja zaposlenosti ljudi v starostnem razredu 55–64 let v Sloveniji v letu 2007 narasla za 10 % točk glede na leto 2003 in tako znaša 33,5 %. Kljub velikemu povečanju pa močno zaostajamo za povprečjem EU, ki znaša skoraj 45 % (Dernovšek, 2009). Še večji pa je razkorak s cilji Lizbonske strategije, ki predvideva povečanje stopnje zaposlenosti na 50 % v tem starostnem razredu do leta 2010.

Možni ukrepi za podaljšanje dela in s tem kasnejšega upokojevanja so gotovo v dvigu starostne meje za upokojevanje in v višjih finančnih spodbudah in davčnih olajšavah za kasnejše upokojevanje. Država pa bi morala tudi spodbujati fleksibilno upokojevanje s krajšim delovnim časom oziroma delno upokojitev.

5.2 Spodbujanje rodnosti in povečanje migracij

Za rodnost v Sloveniji je na podlagi demografskih projekcij EUROSTAT do leta 2060 predviden rahel porast. Vrednost celotne rodnosti naj bi se od sedanje vrednosti, ki znaša 1,32 otroka na žensko v rodni dobi, povečala do leta 2060 na vrednost 1,52 otroka na žensko v rodni dobi (Eurostatove projekcije prebivalstva za Slovenijo 2008–2060, 2009). Kljub temu bi dodatno spodbujanje natalitete omililo demografski pritisk na pokojninsko blagajno, saj bi se na ta način povečalo število aktivnega prebivalstva, kar pa bi ugodno vplivalo na razmerje med aktivnim prebivalstvom in upokojenci.

Pozitiven vpliv na vzdržnost pokojninske blagajne imajo tudi migracije tuje delovne sile, zlasti tistih, ki se zaposlujejo v panogah z višjo dodano vrednostjo, saj tako kot domači delavci plačujejo pokojninske prispevke v pokojninsko blagajno. Statistični podatki za obdobje med letoma 2000 in 2004 kažejo, da je povprečni letni selitveni prirast znašal 2.557 ljudi (Čok, Sambt, Berk-Skok, Košak, 2008, str. 276). Na podlagi projekcij do leta 2060 naj bi letni selitveni prirast

na začetku znašal okrog 6.000 oseb letno, nato pa naj bi se postopoma zmanjševal, tako da bo leta 2020 znašal okrog 4.500 oseb, okrog leta 2040 3500 oseb, okrog leta 2060 pa 2300 oseb letno (Eurostatove projekcije prebivalstva za Slovenijo, 2008–2060, 2009).

5.3 Enako obravnavanje moških in žensk

Pravica do starostne pokojnine je odvisna od dopolnjene starosti zavarovanca in pokojninske dobe, ki mora pri najvišji možni starosti obsegati izključno zavarovalno dobo. Za izpolnitev pogojev za pridobitev pravice do starostne pokojnine morata biti hkrati izpolnjena oba pogoja, ki pa se kljub trenutni reformi še vedno razlikujeta glede na spol, kar je razvidno iz priloge 7.

Izenačitev polne starosti za pridobitev starostne pokojnine za oba spola so že izvedle nekatere evropske države, kot na primer Danska, Nemčija, Grčija, Španija, Irska in Luksemburg (2009 Ageing Report, 2009, str. 79). Smiselnost tega ukrepa je predvsem v tem, da se ženske po trenutni zakonodaji prej upokojujejo, pokojnino pa zaradi daljšanja življenjske dobe prejemajo v povprečju več časa kot moški. Tako je v letu 2008 povprečna doba prejemanja starostne pokojnine 20 let in 10 mesecev za ženske ter 16 let in 4 mesece za moške. V primerjavi z letom 2000 se je povprečna doba prejemanja pokojnin za ženske povečala za skoraj 4 leta, pri moških pa za leto in pol (Dernovšek, 2009).

5.4 Povečanje varčevanja za starost v okviru II. in III. stebra

Osnovni cilj varčevanja za starost je zagotovitev socialne varnosti v obdobju po upokojitvi. Vsi prejemki, ki jih bomo dobivali iz različnih naslovov v obdobju po upokojitvi, nam morajo zagotavljati preživetje in socialno preskrbljenost. Priporočila večine finančnih svetovalcev so, da se mora razmerje med prihodki pred in po upokojitvi tj. nadomestitveno razmerje, za dostojno življenje gibati med 60 in 80 %. Prihodek iz obveznega zavarovanja kot trenutni glavni vir prihodkov upokojencev v Sloveniji bo v prihodnosti vztrajno padal. Takšen trend naj bi se po napovedih strokovnjakov nadaljeval tudi v prihodnje. Tako naj bi nadomestitveno razmerje v letu 2030 znašalo predvidoma le še 56 %. Izpad prihodkov po medgeneracijskem sporazumu bomo morali tako nadomestiti s prihodki iz drugega in tretjega stebra (Berk Skok, 2009).

V prihodnosti bo moral posameznik prevzeti večji del pokojninskega bremena. Paradoksalno je, da kljub zavedanju o nujnosti dodatnega pokojninskega varčevanja v okviru drugega in tretjega pokojninskega stebra Slovenci za starost še ne varčujejo dovolj. Država mora z raznimi ukrepi spodbujati in osveščati prebivalstvo o nujnosti povečanja varčevanja za starost.

5.5 Uvajanje virtualnih računov

Sistem virtualnih računov ali sistem NDC (*notional defined contribution*) so v preteklosti že uvedle Italija, Latvija, Švedska in Poljska. V tem sistemu se prispevana sredstva vsakega posameznika vodijo na individualnih računih ter se indeksirajo na primer z inflacijo ali realno plačo. Kljub temu da so prispevki indeksirani, ne gre za akumulacijo sredstev in razporejanje

sredstev v smislu finančnih naložb, temveč so ta sredstva izplačana aktualnim upokojencem po formuli, ki temelji na aktuarskem izračunu in tekoče upošteva nova dejstva glede pričakovane življenjske dobe (Berk & Jašovic, 2007).

Prednost pokojninske ureditve, ki temelji na navideznih računih, je dolgoročna vzdržnost, saj so izplačila pokojnin usklajena s prispevki, večja pa je tudi preglednost sistema in ravni zbranih prispevkov za starost. Sistem odlikuje tudi visoka pravičnost, saj posameznik pravico iz sistema pridobi na ekonomski podlagi, kar ga motivira, da se vključi v sistem, saj vključenost pomeni varčevanje in ne obdavčitev (Berk & Jašovic, 2007).

5.6 Varčevanje v nepremičninah in možnost obratne hipoteke

Pri obratni hipoteki posameznik najame posojilo, ki znaša določen odstotek vrednosti nepremičnine, katere lastnik je. Posojilodajalec lahko posojilo izplača v enkratnem znesku ali pa v več zneskih, pri čemer lahko posojilo traja do njegove smrti, ob tem pa nepremičnina postane last upnika. Če posojilo poteče pred smrtjo, ga mora posojilodajalec poplačati, pri čemer dolg ne more biti večji od vrednosti nepremičnine. Višina posojila je odvisna od starosti posojilodajalca, obrestnih mer na trgu in vrednosti nepremičnine. Pogoj za pridobitev posojila je lastništvo nepremičnine, ki ni obremenjena s hipoteko (Mihailović, 2006).

Takšno obliko pokojninskega zavarovanja srečamo zlasti v anglosaksonskih državah, kjer jo imenujejo *reverse mortgage*. Sheme se od države do države razlikujejo. Pri ameriškem tipu obratnih hipotek gre za odnos med banko in fizično osebo, v Franciji pa gre za odnos med dvema fizičnima oseba, kar pomeni, da upokojenec s kupcem sklene kupoprodajno pogodbo, po kateri kupec plačuje mesečne zneske kupnine za nepremičnino do smrti prodajalca, lastništvo nad nepremičnino pa se prenese šele po smrti (Kužet, 2003). Ta oblika varčevanja za starost je zlasti privlačen izhod v sili za tiste osebe, ki jim ne bo uspelo privarčevati ali zagotoviti ustrezne višine pokojnine iz drugih virov.

SKLEP

Večina današnjih pokojninskih sistemov se sooča s problemi kot so staranje prebivalstva in brezposelnost, prav tako pa tudi prevelika raven pridobljenih pravic in zgodnje upokojevanje v preteklosti. Aktualni negativni vpliv na pokojninske sisteme predstavlja finančna in gospodarska kriza, ki pa je pokojninske sisteme v Evropi zaradi različne organiziranosti različno prizadela.

Pokojninski sistem v Sloveniji je organiziran po trostebernem sistemu. Prvi steber zagotavlja doživljenjsko pokojnino in je organiziran po sistemu sprotne prispevnega kritja. Drugi in tretji steber sta osnovana kot naložbeni sistem, pri čemer je drugi steber delno reguliran s strani države, tretji pa predstavlja zasebne prihranke posameznikov za starost.

Lastna analiza pokojninskega sistema Slovenije, pri čemer sem se osredotočil na starostne pokojnine v okviru obveznega pokojninskega in invalidskega zavarovanja, kaže, da bo v

prihodnosti za sedanjo raven pokojnin potrebno povečati prispevno stopnjo za ohranitev vzdržnosti sistema. Z vidika gospodarstva to predstavlja neustrezno rešitev, saj bi vplivalo na konkurenčnost in gospodarsko rast. Ob predpostavljani sedANJI prispevni stopnji bomo v prihodnje prejeli manjše starostne pokojnine iz prvega pokojninskega stebra. Izpad dohodka bomo bodoči upokojenci prisiljeni pokrivati iz prihrankov v drugem in tretjem stebru.

Na dolgi rok se bo kot posledica krize verjetno povečal primanjkljaj v prvem pokojninskem stebru, v drugem zaradi delne regulacije države in konzervativne naložbene politike prihranki ne bodo bistveno prizadeti, vendar pa tudi ne bodo oplemeniteni. V tretjem pokojninskem stebru bodo prizadeti predvsem vlagatelji tik pred upokojitvijo, za ostale obstaja velika verjetnost okrevanja naložb.

Možni ukrepi za povečanje vzdržnosti pokojninskega sistema Slovenije so predvsem dvig povprečne starosti ob upokojitvi, spodbujanje starejših, da ostanejo v službi dlje kljub možnosti upokojitve, in povečanje migracij. Potrebno bi bilo tudi spodbujati nataliteto ter z vidika pravic do pokojnine enako obravnavati moške in ženske, predvsem pa spodbujati in ozavestiti ljudi o nujnosti varčevanja v okviru drugega in tretjega stebra pokojninskega sistema. Vzdržnost sistema bi prav tako povečala uvedba možnosti obratne hipoteke in pa sistem virtualnih računov.

LITERATURA IN VIRI

1. *2009 Ageing Report: Economic and budgetary projections for the EU-27 Member States (2008-2060)*. (2. April 2009). *European Commission*. Najdeno 12. maja na spletnem naslovu: http://ec.europa.eu/economy_finance/publications/publication14992_en.pdf
2. AMECO Database. (2009). *European Commission*. Najdeno 12. junija 2009 na spletnem naslovu http://ec.europa.eu/economy_finance/db_indicators/db_indicators8646_en.htm
3. *Averting the old age crisis: policies to protect the old and promote growth*. (1994). New York: The International Bank for Reconstruction and Development. Najdeno 18. junija na spletnem naslovu http://www-wds.worldbank.org/external/default/main?pagePK=64193027&piPK=64187937&theSitePK=523679&menuPK=64187510&searchMenuPK=6418728&siteName=WDS&entityID=000009265_3970311123336
4. Berk Skok, A., Jašovič B. (2007, 14. julij). Domet in prednosti pokojninskega sistema NDC. *Dnevnikov objektiv*. Najdeno 9. julija 2009 na spletnem naslovu http://www.dnevnik.si/tiskane_izdaje/dnevnik/257333
5. Berk Skok, M. (2009, 6. April). Prvi korak načrtovanja za starost: določitev cilja. *Kapitalska družba*. Najdeno 17. junija 2009 na spletnem naslovu http://www.kapitalska-druzba.si/pokojninski_sistem/nasveti/nasvet?aid=313
6. Bešter, H. (1996). *Pokojninski sistemi v svetu in pri nas (magistrsko delo)*. Ljubljana: Center Marketing International.
7. Čok, M., Sambt, J., Berk Skok, A. & Košak, M. (2008). Long-term sustainability of the Slovenian pension system. *Economic and business review*; 10 (4), 271 – 288.
8. Dernovšek, I. (2008, 20. september). Pokojninska blagajna je ogrožena. *Dnevnik*. Najdeno 16. junija 2009 na spletnem naslovu <http://www.ff.uni-lj.si/fakulteta/aktualno/kronika/kliping/sep%202008/3643153.pdf>
9. Dernovšek, I. (2009, 7. april). Ker smo vse starejši, se mora zvišati tudi starostna meja za upokojitev. *Dnevnik*. Najdeno 16. junija 2009, na spletnem naslovu <http://dnevnik.si/novice/slovenija/1042257559>
10. Eatwell, J. (2003). The anatomy of pensions »crisis« and three fallacies on pensions. Najdeno 15. aprila 2009 na spletnem naslovu <http://www-cfap.jbs.cam.ac.uk/publications/files/Eatwell-%20pensions%20crisis.pdf>
11. *The economic crisis and pensions in the EU*. (2009). *European Commission*. Najdeno 21. aprila 2009 na spletnem naslovu <http://europa.eu/rapid/pressReleasesAction.do?reference=MEMO/09/99&format=HTML&aged=0&language=EN&guiLanguage=en>
12. *Economic Policy Reforms 2005 – Going for Growth*. (2005). Pariz: Organization for economic co-operation and development (OECD).
13. *Europe's demographic future: Facts and figures on challenges and opportunities*. (2007). Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities.

14. Eurostatove projekcije prebivalstva za Slovenijo, 2008–2060, EUROPOP2008, konvergenčni scenarij. Najdeno 16. junija 2009 na spletnem naslovu http://www.stat.si/novica_prikazi.aspx?id=1683
15. Filipovič, M. & Rakar, T. (2008). Nestrpnost in sistemi blaginje. *Družboslovne razprave*, 24 (57), 21–43.
16. *Financiranje*. (2009). Najdeno 7. junija 2009 na spletnem naslovu <http://www.zpiz.si/src/predstavitev/financiranje.html>
17. *Increasing employment: The role of later retirement*. (2002). OECD. Najdeno 21. aprila 2009 na spletnem naslovu <http://www.oecd.org/dataoecd/56/43/2487116.pdf>
18. *Individualno pokojninsko zavarovanje*. Najdeno 12. junija 2009 na spletnem naslovu http://www.prva.net/dodatno_pokojninsko_zavarovanje.asp?FolderId=381#zajamčen%20donos
19. *Kako varna je vaša pokojnina*. (2009). *Evropska komisija*. Najdeno 22. aprila 2009 na spletnem naslovu http://ec.europa.eu/news/employment/090309_1_sl.htm
20. Kužet, Z. (2003, 18. November). Starostniki, lastniki stanovanj in hiš, a hkrati s praznimi žepi. *Večer*. Najdeno 8. julija 2009 na spletnem naslovu <http://www.vecer.com/clanek2003111800482277>
21. *Letno poročilo Zavoda za pokojninsko in invalidsko zavarovanje 2008*. (2009). Ljubljana: Zavod za pokojninsko in invalidsko zavarovanje Slovenije
22. Mihailović, S. (2006, 26. oktober) Končajte v bankrotu. *Finance*. Najdeno 10. julija 2009 na spletnem naslovu <http://www.finance.si/?MOD=show&id=166660>
23. Musek, J. & Pečjak, V. (2001). *Psihologija*. Ljubljana: Educy d.o.o.
24. *O nekaterih pravicah*. (2009). Najdeno 1. junija 2009 na spletnem naslovu <http://www.zpiz.si/src/pravice/>
25. Pecman, N. (2004). Vloga drugega stebra v sistemu pokojninskega zavarovanja (magistrsko delo). Ljubljana: Ekonomska fakulteta.
26. Pokojninska reforma. (2009). Najdeno 19. maja 2009 na spletnem naslovu http://www.kapitalska-druzba.si/pokojninski_sistem/ureditev_pokojninskega_sistema/pokojninska_reforma
27. *Prostovoljna vključitev v obvezno zavarovanje*. (2009). Najdeno 17. junija 2009 na spletnem naslovu http://www.zpiz.si/src/pravice/prostovoljna_vkljucitev_v_obvezno_zavarovanje.html
28. *SI – STAT podatkovni portal*. (2009). Najdeno 18. junija 2009 na spletnem naslovu http://www.stat.si/pxweb/Database/Dem_soc/05_prebivalstvo/07_05197_projekcije/07_05197_projekcije.asp
29. *Social protection and social inclusion 2008: EU indicators*. (2009). Luxemburg: Office for Official Publications of the European Communities.
30. Stanovnik, T. (2008). *Javne finance*. (4. dopolnjena in popravljena izdaja.) Ljubljana: Ekonomska fakulteta.
31. Šumah, M. (2006). Pokojninski sistem v Sloveniji in Nemčiji (diplomsko delo) Maribor: Poslovno – ekonomska fakulteta.

32. *Trije pokojninski stebri*. (2009). Najdeno 12. maja 2009 na spletnem naslovu <http://cekin.si/clanek/zavarovanja/trije-pokojninski-stebri.html>
33. *Ureditev pokojninskega sistema*. (2009). Kapitalska družba. Najdeno 25. maja na spletnem naslovu http://www.kapitalska-druzba.si/pokojninski_sistem/ureditev_pokojninskega_sistema
34. Zakon o pokojninskem in invalidskem zavarovanju. (2006). *Uradni list RS*. (Št. 109/2006, 23. oktober, 2006).
35. *Zavarovanci*. (2009). Najdeno, 7. junija 2009 na spletnem naslovu <http://www.zpiz.si/src/predstavitev/zavarovanci.htm>
36. Žagar, K. (1998). *Ekonomski vidik staranja prebivalstva (diplomsko delo)*. Ljubljana: Ekonomska fakulteta.

PRILOGE

Priloga 1: Populacija EU25 za izbrana leta v treh starostnih skupinah

	1975		2005		2050	
	V milijonih	Delež v celotni populaciji	V milijonih	Delež v celotni populaciji	V milijonih	Delež v celotni populaciji
Celotno prebivalstvo:	417,6	100 %	459,3	100 %	449,0	100 %
Starostna skupina: 0–14 let	98,9	23,7 %	73,4	16,0 %	66,5	14,8 %
Starostna skupina: 15–64 let	265,8	63,6 %	308,9	67,3 %	253,4	56,4 %
Starostna skupina: 65 let in več	52,9	12,7 %	77,0	16,7 %	129,1	28,8 %
Razmerje 15–64 let /65 let in več	4,8		4,0		1,9	

Vir: Evropska komisija, Europe's demogafic future, 2007.

Priloga 2: Stopnja brezposelnosti v EU15 za izbrana leta (1960–2008)

Leto:	Stopnja brezposelnosti*:
1960**	2,2 %
1965**	2,0 %
1970**	2,3 %
1975**	3,9 %
1980**	5,8 %
1985**	9,4 %
1990**	7,2 %
1995	10,0 %
2000	7,7 %
2005	8,0 %
2008	7,1 %

- * Brezposelne osebe kot odstotek delovne sile (ILO Metodologija)
** Podatki za obdobje 1960–1990 vsebujejo podatke za Zahodno Nemčijo.

Vir: Eurostat – AMECO Database, 2009.

Priloga 3: Razmere na področju starostnih pokojnin v Sloveniji v obdobju (2000–2008)

Tabela 1: Podatki o zavarovancih in prejemnikih starostnih pokojnin ter razmerje med njimi za obdobje 2000–2008; Slovenija.

<i>Leto:</i>	<i>Povprečno število zavarovancev:</i>	<i>Povprečno število starostnih upokojencev</i>	<i>Razmerje :</i>
2000	839.381	281.993	2,98
2001	841.478	287.902	2,92
2002	836.544	295.271	2,83
2003	834.049	302.303	2,76
2004	836.544	308.348	2,71
2005	843.251	314.983	2,68
2006	854.606	322.617	2,65
2007	879.090	332.616	2,64
2008	904.084	342.786	2,64

Vir: Letno poročilo Zavoda za pokojninsko in invalidsko zavarovanje 2008, 2009.

Tabela 2: Podatki o doseženi starosti novih upokojencev, dopoljnjeni pokojninski dobi ob upokojitvi in povprečnem številu let prejemanja starostne pokojnine, po spolu za obdobje 2000–2008; Slovenija.

<i>Leto:</i>	<i>Povprečna dosežena starost novih upokojencev</i>		<i>Povprečna dopoljnjena pokojninska doba ob upokojitvi</i>		<i>Povprečna doba prejemanja pokojnine</i>	
	<i>Ženske</i>	<i>Moški</i>	<i>Ženske</i>	<i>Moški</i>	<i>Ženske</i>	<i>Moški</i>
2000	56,1	61	33,6	37,3	17,1	14,8
2001	56,2	62	33,9	37,1	15,9	14,1
2002	56,4	62,2	34,1	37,0	16,3	15,1
2003	56,5	62,2	34,4	37,4	18,0	15,6
2004	57,3	62,5	35,1	37,8	18,7	15,8
2005	57,3	61,6	35,3	38,0	19,7	16,0
2006	57,3	61,6	35,7	38,3	19,3	16,0
2007	57,6	61,8	35,8	38,3	20,3	16,3
2008	57,6	61,9	36,0	38,3	20,8	16,3

Vir: Letno poročilo Zavoda za pokojninsko in invalidsko zavarovanje 2008, 2009.

Tabela 3: Podatki o povprečni neto pokojnini in povprečni neto plači za obdobje 2000–2008; Slovenija.

<i>Leto:</i>	<i>Povprečna neto plača:</i>	<i>Povprečna neto starostna pokojnina:</i>	<i>Razmerje med pokojnino in plačo</i>
2000	503,63 €	379,17 €	75,29 %
2001	562,74 €	411,92 €	73,20 %
2002	617,37 €	449,17 €	72,76 %
2003	663,80 €	471,66 €	71,05 %
2004	701,90 €	492,40 €	70,15 %
2005	735,73 €	508,28 €	69,09 %
2006	773,42 €	530,80 €	68,63 %
2007	834,50 €	559,55 €	67,05 %
2008	899,80 €	603,72 €	67,09 %

Vir: Letno poročilo Zavoda za pokojninsko in invalidsko zavarovanje 2008, 2009.

Priloga 4: Projekcija prebivalstva po starostnih razredih za Slovenijo; projekcija EUROPOP2008 (2010–2050) konvergenčno leto 2150

<i>Leto:</i>									
<i>Starostni razred:</i>	2010	2015	2020	2025	2030	2035	2040	2045	2050
<i>0-14</i>	281.651	288.227	291.580	278.411	258.508	242.264	235.960	237.795	239.902
<i>15-24</i>	238.183	206.661	193.309	198.974	207.040	201.504	188.085	173.973	165.769
<i>25-34</i>	305.383	285.990	251.336	218.749	203.890	208.818	216.603	211.474	198.464
<i>35-44</i>	301.668	304.817	309.285	289.217	253.684	220.727	205.722	210.728	218.661
<i>45-54</i>	311.104	306.138	297.422	300.459	304.421	284.657	249.891	217.788	203.307
<i>55-64</i>	258.080	294.236	294.854	291.300	283.796	287.705	292.315	274.208	241.470
<i>65-74</i>	186.088	194.299	229.844	263.329	266.120	265.177	260.201	265.934	271.776
<i>75 in več</i>	152.063	172.612	190.373	206.212	245.413	281.473	309.165	328.754	338.654
<i>Skupaj:</i>	2.034.220	2.052.980	2.058.003	2.046.651	2.022.872	1.992.325	1.957.942	1.920.654	1.878.003

Vir: SI – STAT podatkovni portal, 2009.

Priloga 5: Uporabljene predpostavke v modelu I. pokojninskega stebra Republike Slovenije

Tabela 1: Predpostavljena starostna mej za upokojitev v izbranih letih

2010	2015	2020	2025	2030	2035	2040	2045	2050
60	61	62	63	64	65	65	65	65

Tabela 2: Predpostavljeno nadomestitveno razmerje

	2010	2015	2020	2025	2030	2035	2040	2045	2050
<i>Nadomestitveno razmerje</i>	0,7975	0,7725	0,7475	0,725	0,725	0,725	0,725	0,725	0,725
<i>Valorizacijski količnik</i>	0,777	0,777	0,777	0,777	0,777	0,777	0,777	0,777	0,777
<i>Dejansko nadomestitveno razmerje</i>	0,6197	0,6002	0,5808	0,5633	0,5633	0,5633	0,5633	0,5633	0,5633

Tabela 3: Predpostavljena stopnja zaposlenosti za izbrana leta po starostnih razredih*

<i>Leto:</i>	2010	2015	2020	2025	2030	2035	2040	2045	2050
<i>Starost:</i>									
15-19	8,1 %	7,6 %	7,6 %	7,4 %	7,7 %	8,0 %	8,0 %	7,9 %	7,8 %
20-24	42,0 %	40,3 %	39,2 %	39,4 %	39,6 %	40,8 %	41,4 %	41,3 %	40,8 %
25-29	74,3 %	72,9 %	71,5 %	70,7 %	71,1 %	71,4 %	72,5 %	73,0 %	72,8 %
30-34	91,4 %	89,9 %	89,4 %	88,8 %	88,5 %	88,7 %	88,9 %	89,4 %	89,6 %
35-39	94,0 %	94,2 %	93,6 %	93,2 %	92,7 %	92,5 %	92,7 %	92,9 %	93,3 %
40-44	92,2 %	93,2 %	93,6 %	93,2 %	92,8 %	92,1 %	91,9 %	92,1 %	92,4 %
45-49	88,8 %	91,5 %	92,4 %	92,7 %	92,4 %	92,1 %	91,6 %	91,4 %	91,6 %
50-54	74,9 %	78,0 %	83,1 %	84,1 %	85,4 %	84,9 %	84,7 %	84,3 %	84,2 %
55-59	51,2 %	52,5 %	61,0 %	64,5 %	69,1 %	69,9 %	69,2 %	69,3 %	69,0 %
60-64	25,8 %	32,4 %	30,0 %	35,1 %	35,8 %	38,6 %	38,9 %	38,3 %	38,4 %
65-69	9,2 %	16,9 %	16,4 %	16,1 %	16,2 %	16,0 %	16,4 %	16,3 %	16,0 %

* Zaposlene osebe kot odstotek delovne sile (ILO metodologija)

Vir: Čok et al, Long term sustainability of the Slovenian Pension System, 2008, str. 273.

Priloga 6: Izračuni na podlagi modela I. pokojninskega stebra Republike Slovenije

Tabela 1: Predvideno število aktivnih zavarovancev, upokojencev in razmerje med njimi za izbrana leta

<i>Leto:</i>	<i>2010</i>	<i>2015</i>	<i>2020</i>	<i>2025</i>	<i>2030</i>	<i>2035</i>	<i>2040</i>	<i>2045</i>	<i>2050</i>
<i>Število aktivnih zavarovancev</i>	1.020.738	1.013.479	983.527	948.976	914.652	876.318	832.896	792.096	759.407
<i>Število upokojencev</i>	409.977	426.219	460.041	483.852	507.839	524.776	547.769	571.623	588.438
<i>Upokojenci/aktivni zavarovanci</i>	0,40	0,42	0,47	0,51	0,56	0,60	0,66	0,72	0,77
<i>Aktivni zavarovanci/upokojenci</i>	2,49	2,38	2,14	1,96	1,80	1,67	1,52	1,39	1,29

Tabela 2: Na podlagi predpostavk izračunana vzdržna prispevna stopnja

<i>2010</i>	<i>2015</i>	<i>2020</i>	<i>2025</i>	<i>2030</i>	<i>2035</i>	<i>2040</i>	<i>2045</i>	<i>2050</i>
24,89 %	25,24 %	27,17 %	28,72 %	31,28 %	33,73 %	37,05 %	40,65 %	43,65 %

Tabela 3: Izračunano vzdržno nadomestitveno razmerje ob predpostavki fiksne 24,35 % prispevne stopnje

<i>2010</i>	<i>2015</i>	<i>2020</i>	<i>2025</i>	<i>2030</i>	<i>2035</i>	<i>2040</i>	<i>2045</i>	<i>2050</i>
60,63 %	57,90 %	52,06 %	47,76 %	43,86 %	40,66 %	37,02 %	33,74 %	31,42 %

Priloga 7: Pogoji za pridobitev starostne pokojnine v Republiki Sloveniji po spolu v letu 2009

		Moški:	Ženske:
1. možnost:	<i>Starost:</i>	58 let	56 let, 4 mesece
	<i>Pokojninska doba:</i>	40 let	37 let
2. možnost:	<i>Starost:</i>	63 let	61 let
	<i>Pokojninska doba:</i>	najmanj 20 let	najmanj 20 let
3. možnost:	<i>Starost:</i>	65 let	63 let
	<i>Pokojninska doba:</i>	najmanj 15 let	najmanj 15 let

Vir: O nekaterih pravicah, 2009.

Priloga 8: Seznam kratic

EU – Evropska unija

EUROSTAT – Evropski statistični urad

OECD – Organizacija za ekonomsko sodelovanje in razvoj

PAYG – *Pay-as-you-go*

ZPIZ – Zavod za pokojninsko in invalidsko zavarovanje Slovenije